

Tarihsel Eleştirel Marksizm Sözlüğü

Yeni Feminist Materyalizm

Alm. Neuer feministischer
Materialismus.

Ar. al-māddīya an-nisawīya al-
□adīda.

Fr. nouveau matérialisme fémininiste.

İng. new feminist materialism.

İsp. nuevo materialismo feminista.

Rus. novyj feminističeskij
materializm.

Çince. xīn nǚquán zhùyì de wéiwù
zhùyì 新女权主义的唯物主

Yeni Feminist Materyalizmin (YFM) tarihsel materyalizmle ortak yönleri çok azdır. Buna ek olarak tartışmalar daha çok ABD temelinde yürütülmekte (özellikle **Barad** 2003 ve 2007; **Alaimo/Hekman** 2008) ve orada da materyallik/maddesellik [*Materialität*] ve materyalizm birbirinden pek de net olarak ayrıştırılmamaktadır.

1. Kökenler: YFM için birçok farklı ve kısmen sadece esnek biçimde birbiriyle bağlantılı bağlamlar söz konusudur: Marksist emek anlayışının ev işlerini unutmamasına yönelik eleştiri (örn.: **Bock/Duden** 1977); giderek daha fazla Kuzey-Güney ilişkisini ve doğaya egemen olmayı sorunsallaştırmayla da ilintilendirilen egemenlik ve patriyarka eleştirisi (özellikle **Mies/Shiva** 1993) ve (doğa)bilim eleştirisi (örn.: **Merchant** 1980; **Keller** 1985).

1990'lı yılların ortasından itibaren özellikle doğa anlayışı üzerine tartışmalar epistemolojik bir tartışma ile çerçevelenmiştir: Doğa oluşturulmuş bir şey midir – yoksa kendiliğinden orada olan bir şey midir? Kurgu mudur yoksa gerçeklik mi? Judith **Butler** (1990) ve Donna **Haraway** (1991) feminist teoride daha sonraları *linguistic turn* olarak adlandırılacak olan duruşu savunmaktadırlar. Sarkaç konstrüktivizm ve dekonstrüktivizm yönünde sallanmakta.

2. 2000'li yıllardan itibaren özellikle *new materialism* (**Coole/Frost** 2010), *material feminism* (**Alaimo/Hekman** 2008), *material turn* (**Löw** v.d. 2017), *ontological turn* (**McNeill** 2010,431) ya da *failî gerçekçilik* (**Barad** 2003) olarak adlandırılan bir karşı hareket gözlenmektedir (genel bakış ve tartışmalar için bkz. **Bargetz** 2017). **Barbara Holland-Cunz** bu karşı hareketi, “Yeni Kadın Hareketinin siyasi ve bilimsel tarihinde üç dönüm noktası” boyunca oluşturduğu bir feminizm dönemselleştirmesi içine yerleştirmektedir: 1970’lerin ortasındaki “cultural turn” ekofeminist farklılık feminizmine; 1990’ların başındaki “linguistic turn” “postmodern yapısökümcülüğe” ve 2000’lerin sonundaki “material turn” de “neo-materyalist olarak adlandırılan teorilere” (2017, 218) yol açmıştır.

Holland-Cunz’a göre **Karen Barad** “yirmi yıldır uzlaşmaz olduğu düşünülen madde/söylem kutuplaşmasını birbirine entegre etme iddiasında olduğundan” (124)

onaylanarak tartışılmaktadır. Holland-Cunz tartışmalarda o sıralar moda olan Haraway, Butler ya da Barad gibi herhangi bir “teorik kült figüre” yönelik eleştirel olmayan biati eleştirmektedir (117 ve devamı; krş. 2014, 134). Dahası Barad’da “olağanüstü kavramsal çabayla anlatılan ve geliştirilen şeyin, başka bir yerde yıllardır net bir dil ve düşünce formunda zaten var olduğu”nu da vurgulamaktadır. (2014, 138) **Holland-Cunz** burada özellikle Niels **Bohr** çevresindeki Kopenhag Okulunun doğa felsefesini içerimlerini 1970’li yıllarda ortaya çıkarmış olan Paul **Feyerabend**’ı anmaktadır (ama bunlar Feyerabend’in ölümünden sonra 2009’da yayımlanmıştır). Tartışmalarda kullanılan dil akademik olarak zorlanmış ve zorlayan bir dil gibi gözükmektedir. Bununla beraber daha önceki yılların feminizminin içindeki doğa teoriksel ve doğa felsefesini suskunluğu kırması *material turn*’ün bir kazanımıdır.

Brigitte **Bargetz** (2017) –özellikle bir feminist materyalizm perspektifinde– üç merkezi kritik noktaya değinir. Birincisi eleştirel-özgürleşim potansiyelinin eksikliği ile ilgilidir: “Ancak her kim güncel materyalizmin, özellikle de feminist halinin, Marksist ve/veya da sosyalist feminizmlerin yeniden canlanmasına yol açacağı ya da onunla bölüşüm ve/veya tanınma üzerine tartışmanın [...] yeni bir patlama yaşayacağı beklentisinde ise hayal kırıklığına uğrayacaktır”. (136) “Materyalist Feminizm geleneğinin çoğunlukla göz ardı edildiği” aşıkardır

(a. y.). İkinci nokta hem **Barad**’da hem de diğer kuir-feminist yaklaşımlarda eleştirelinin zora sokulması veya hatta olanaksızlaştırılması ile ilgilidir. Tin/doğa ya da kadın/erkek gibi eski egemen ikiliciklerin alttan alta altını oyma iddiası, sınırsızlaştırma, çözülme ya da farklılıkların hibritlik içinde erimesi (olan ve olması gerekenin de ortadan kaybolması) (bkz. **Haug**’un Barad eleştirisi 2016) tuzağına düşmektedir. Kuir feminist bilim eleştirisi yaklaşımı egemen-ikinci dünya anlayışına ve insanmerkezciliğe alternatif arayışlarında önemli ve ilham vericidir. Ancak **Bargetz**’e göre **Barad**’cı “eleştirelinin kırınım [*Diffraction*] modunda olması (yansıtma, refleksiyon yerine kırılma), diyalektik-negatif eleştireli yerine “potansiyeller üzerine düşünmeye yönelmesine” (2017, 142) yol açmaktadır. Böylece ona göre “feminist politik eylemin hareket noktası yer değiştirmektedir. Tam da (neo)liberal bir politika anlayışıyla kendisinden yola çıkınca -sanki- her şeyin mümkün olduğu, politik olarak nötr bir sıfır noktası varsayılmaktadır” (143). Üçüncü nokta **Barad**’da “fiziksel prensiplerin en nihayetinde temel toplumsal ilkeler olarak ilan edilmesi”ne ilişkindir (140). Bu özellikle Barad’cı posthümanizm yaklaşımında açıkça görülmektedir. **Barad**’a göre, Michel **Foucault** ve **Butler**’da olduğu gibi, postyapısalcı yaklaşımlar “hümanizmin ve temsiliyetçiliğin temel ilkelerini ortadan kaldırmakta ve kültürel

tahayyül dünyamızı stabil yürüncesinden çıkarmaktadırlar” (2003/2012, 11). Bu tarz denemeler “önemli rahatsızlıklar” ortaya çıkarma konusunda yeterince enerjiye sahip olsalar da her iki durumda da “göklere çıkarılan iyonlaşma, insanmerkezci kalıntılarla savruşturulmaktadır” (a. y.). Bu nedenle **Barad** bilimsel ve diğer doğal-kültürel pratiklerin anlaşılabilmesi için “özellikle maddenin dinamik gücünü tanıyan ve göz önünde bulunduran” *posthümanist, performatif* bir yaklaşım önermektedir (a. y.). Barad, insan-sonrasının postmodern zafer kutlamaları (ya da şeytanlaştırılmaları) ile ilgilenmediğini ama “doğanın [...] her türlü eylemliliğini ve tarihselliğini” yadsımadığı için posthümanizmden yana olduğunu vurgulamaktadır (13). İşte bu pratik-diyalektik tarihsel materyalizmle bir bağa işaret etmekte ve feminist eleştirinin onun madde ve doğa anlayışıyla bakışan gelişmesini önermektedir – çünkü ta **Marx** ve **Engels**’de (bkz. DI, [*Alman İdeolojisi*] 3/18) ya da (*natura naturans* kavramlarına değinen) Antonio **Labriola** ve Ernst **Bloch**’da ve daha başkalarında olduğu gibi bu yaklaşımın kurucuları ve en önemli felsefi temsilcileri de doğanın aktif olması ve tarihselliği üzerine düşünmüşlerdir. **Barad**’ın ve diğerlerinin posthümanizmlerine karşı şu ana argümanlar getirilebilir: Eleştiri kavramı olan “insanmerkezci” kendisi hiçbir fark gözetmeden her şeyin ölçütü olan “insan”dan, bir soyutluktan yola çıkmaktadır. Ama kim, hangi belirli insan

grupları bu ölçütleri belirlemektedir? Tam da bunlar öncelikle sadece doğa üzerinde değil aynı zamanda diğer insan grupları üzerinde de üstünlük kuranlar değil midir? Posthümanizmin icadı da düşünen insanlar tarafından olmuştur yani “hümanist”tir. Böylece post- değil tüm teorik şeylerin yeni bir hümanist ölçütüdür. Eleştirel ve feminist teori çizgilerini de, doğaya egemen olma ve insana egemen olma bağlamlarının içiçeliğini gösteren bir ölçüt. İnsanlar olmadan adalet meseleleri ne sorgulanır ne de cevaplanır. Adalet ise politikanın ve politik olanın ana erdemi olarak görülmektedir. Christine **Katz** ve Uta von **Winterfeld**’in eleştirel itirazlarına göre ise politik uzamlar „posthümanist“ olarak belirlenemezler: İnsanlar bencilce kendini, faydasını düşünme, başkasını önemsememe ve zarar vermeye yatkın olduğu gibi karşılıklı yardıma, başkasını (insanlar ve doğalar) önemsemeye de yatkındır. Yani [burada her şey] insanlara, onların birbirlerine bağlı olmalarına, toplumsal yapılara ve politik koşullara önemli ölçüde bağlıdır. Yapıların bunu ya da ötekini destekleyen ya da engelleyen bir analizi, sosyal ekolojik kurumların değişimi ya da yeni keşfini kolaylaştırma, içerisinde doğayla ve doğanın içinde yaşam konusunda müzakere edilebilen politik alanlar oluşturma – tüm bunlar posthümanist [bir bakış açısıyla] düşünülemez (krş. Katz/Winterfelds 2017). [Kendine ait] yetenekler yaklaşımı ve adalet ve iyi yaşam felsefesi ile kararlı bir biçimde sosyal, ekolojik ve özgürleşimci bir hümanist pozisyonu

temsil eden Martha **Nussbaum** posthümanizme bir alternatifin propagandasını yapmaktadır (2011). Aynı zamanda Vandana **Shiva** (1988) ve Netzwerk Versorgendes Wirtschaften (2013) gibi feminist yaklaşımlar 1980’li yıllardan beri doğayı aktif ve tarihsel olarak belirtmekle birlikte posthümanist olarak tanımlamamaktadırlar.

3. İleriye bakışlar. – Öyle görünüyor ki feminist materyalizmin eleştirel kapasitesinden sadece geçici olarak etkilenerek yanıtlanmamış sorulara bakmaya devam etmek en iyisi.

Baradçı entegrasyon önerisi bir tarafa atılırsa *bilgikuramsal* olarak eski (adıcılık karşı gerçekçilik) ve yeni (konstruktiviz karşı özcülük) çatışmalar çözümlenmemiş olarak [karşımızda] duruyor. Burada kendi diyalektik akıl konseptinde ikilikçi, ikici düşünceyi basitçe ortadan kaldırmayı reddeden Theodor W. **Adorno**’yu izlemek iyi olur (1960/61, NgS IV.7, 112). Ona göre, karşıt uğrakların modern öncesi ayrılmazlıklarını ortadan kaldırmaktansa, bunların ikicilikleri içine girerek düşünmek gerekir (114). Onların “barışıklık olanakları”, “bizim zorla inandırıcı biçimde (triftig) terkedilmiş olan bir bilinç seviyesini tekrar ortaya çıkarmamızda değil, o ikiliğin içinden, yani derin düşünmeyle, birbirine karşı uğrakların/anların süşünümünü düşünerek sonuçta katılıklarını ortadan kaldırmamızda yatmaktadır” (a. y.). Adorno henüz daha konstruktivizm ve özcülük kavramlarından bahsetmez ama “barış adına çelişkilerin nominalist ya da realist tarafa doğru uzlaştırılmaya

çalışılmaması” gerektiğine vurgu yapar (283). Dahası „bilinçsiz nominalizm de realizm kadar yanlıştır” (310). Ancak doğa böylesi bir şekilde tartışma konusu yapılınca kavramlar, düzenleyenin momenti olarak olayın “üstüne konmuş” (a. y.) hale gelir. İşte tam da bu, günümüzde “çoğunlukla doğaya egemen olmaya” yol açmaktadır (a. y.). Böylece gerilim alanlarını (insanmerkezcilik karşısında doğamerkezcilik vs.) ortadan kaldırmamak (ne melez/hibrit ayrılmazlık ne de **Baradçı** faili realizm), onun yerine diyalektik ve eleştirel olarak, hiyerarşik düzeneğin ve egemenlik ilişkilerinin farkına varma amacıyla onların içine doğru argümanları getirmek, bilgikuramsal meydan okuma olarak önümüzde durmaktadır.

Madde „aptal“ ve „pasif“ değil de „akıllı” ve „aktif” olarak algılandığında *eylem teorisi* açısından perspektif büyük oranda kaymaktadır. Burada kapitalist sömürücü doğa hâkimiyetinden ötesine işaret eden eş-üretimsellik [*Ko-Produktivität*] yaklaşımları üzerine düşünülebilir. Yine de eleştirel diyalektik düşünce burada da uyanık kalmalıdır. Mesela doğanın sundukları için yeni değerlendirme yaklaşımları doğanın yeni hizmetler için kullanılmasına evrilebilir. Ve tabii ki kimin hangi amaçla ve hangi bağlamda madde üzerine konuştuğu da çok önemlidir. Burada kendi metafizik diyaloglarında maddeyi tanrısal, ruhsal ve aktif gösteren ama buna karşın moral diyaloglarında onu daha çok kahramanların gölgesinde bırakan, sağır ve aptal olarak tanımlayan Giordano

Bruno öğretici olabilir (**Winterfeld** 2006, 275 ve devamı). Karşımızdaki çözümleri gereken mesele, “akıllı” ve aktif” bir maddenin kolayca araçsal ve kaynak olarak ele alınamayacağıdır.

Bu [bizi] *kurtuluş teorisi* perspektifine götürür. Şimdiye dek insanlığın özgürleşimi daha çok doğaya hâkim olma (eril) metaforları ve doğanın zorlarından kurtulma olarak anlatılmaktadır. Başkaya ve başkalarına egemenliğe dönüşmeyen özgürleşim nasıl tasarlanabilir? Ne maddeliği/materyalliği reddeden ne de insanların düşüncesi ve edimi dışında yorumlayan bir madde kavramını nasıl düşünülebiliriz?

Kaynaklar:

Theodor W. **Adorno**, *Ontologie und Dialektik* (1960/61), NgS IV.7, hgg. v. R. Tiedemann, Frankfurt/M 2002; S. **Alaimo** u. S. J. **Hekman** (Hg.), *Material Feminisms*, Bloomington/IN 2008; K. **Barad**, *Agentieller Realismus. Über die Bedeutung materiell-diskursiver Praktiken* (2003), a. d. Engl. v. J. Schröder, Berlin 2012; dies., *Meeting the Universe Halfway. Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*, Durham u.a. 2007; B. **Bargetz**, „Writing Out ‚the Social‘? Feministische Materialismen im Streitgespräch“, in: Löw u.a. 2017, 133-50; G. **Bock** u. B. **Duden**, „Arbeit aus Liebe – Liebe als Arbeit. Zur Entstehung der Hausarbeit im Kapitalismus“, in: *Frauen und Wissenschaft. Beiträge zur Berliner Sommeruniversität für Frauen*, Juli 1976, hgg. v. d. Gruppe Berliner Dozentinnen, Berlin/W 1977,

118-99; J. **Butler**, *Das Unbehagen der Geschlechter* (engl. *Gender Trouble, Feminism and the Subversion of Identity*, 1990), Frankfurt/M 1991; D. H. **Coole** u. S. **Frost**, „Introducing the New Materialisms“, in: dies. (Hg.), *New Materialisms. Ontology, Agency, and Politics*, Durham-London 2010, 1-43; P. **Feyerabend**, *Naturphilosophie*, hgg. u. mit einem Vorw. V. H. Heit u. E. Oberheim, Frankfurt/M 2009; N. **Fraser**, *Die halbierte Gerechtigkeit. Schlüsselbegriffe des postindustriellen Sozialstaats* (engl. *Justice Interruptus. Critical Reflections on the ‚Postsocialist‘ Condition*, 1997), Frankfurt/M 2001; D. **Haraway**, *Die Neuerfindung der Natur. Primaten, Cyborgs und Frauen* (engl. 1991), hgg. u. eingel. v. C. Hammer u. I. Stieß, Frankfurt/M-New York 1995; W. F. **Haug**, „Kosmischer Animismus bei Karen Barad. Mensch, Natur und Technik im Hightech-Kapitalismus (II)“, in: *Argument* 315, 58. Jg., 2016, H. 1, 27-53; B. **Holland-Cunz**, *Die Natur der Neuzeit. Eine feministische Einführung*, Opladen u.a. 2014; dies. „Dominanz und Maginalisierung: Diskursstrukturen der feministischen (scientific) community zu ‚Frau und Natur‘“, in: Löw u.a. 2017, 117-32; Ch. **Katz** u. U. v. **Winterfeld**, „Grenzenlose Identität? Herrschaftskritischer Versuch über das Problem der politischen Verortung neuen Nachdenkens über Materie“, unveröff. Ms., Juli 2017; E. F. **Keller**, *Liebe, Macht und Erkenntnis. Männliche oder weibliche Wissenschaft?* (engl. *Reflections on Gender and Science*, 1985), München-

Wien 1986; Ch. **Löw**, K. **Volk**, I. **Leicht** u. N. **Meisterhans** (Hg.), *Material Turn: Feministische Perspektiven auf Materialität und Materialismus*, Opladen u.a. 2017; M. **McNeil**, „Post-Millennial Feminist Theory: Encounters with Humanism, Materialism, Critique, Nature, Biology and Darwin”, in: *Journal for Cultural Research*, 14. Jg., 2010, H. 4, 427-437; C. **Merchant**, *Der Tod der Natur. Ökologie, Frauen und neuzeitliche Naturwissenschaft* (engl. 1980), München 1987; M. **Mies** u. V. **Shiva**, *Ökofeminismus. Beiträge zur Theorie und Praxis* (engl. 1993), Zürich 1995; Netzwerk Vorsorgendes Wirtschaften (Hg.), *Wege Vorsorgenden Wirtschaftens*, Marburg 2013; M. C. **Nussbaum**, *Fähigkeiten schaffen. Neue Wege zur Verbesserung menschlicher Lebensqualität* (engl. *Creating Capabilities. The Human Development Approach*, 2011), Freiburg-München 2015; V. **Shiva**, *Das Geschlecht des Lebens. Frauen, Ökologie und Dritte Welt* (engl. *Staying Alive*, 1988), Berlin/W 1989; U. v. **Winterfels**, *Naturpatriarchen. Geburt und Dilemma der Naturbeherrschung bei geistigen Vätern der Neuzeit*, München 2006.

► Adcılık, Ağ Teorisi, Akıl, Akıl Eleştirisi, Aydınlanma, Bilim Eleştirisi, Cinsiyet, Baskı, Cinsiyet İlişkileri, Dil, Diyalektik Materyalizm, Doğa, Doğa Diyalektiği, Doğa İlişkileri (toplumsal), Doğa Üzerinde Hâkimiyet, Egemenlik, Ekofeminizm, Epistemoloji, Ev Emeği Tartışması, Feminizm, Gerçekçilik, Heteronormatiflik, Hümanizm, Hümanizm Tartışması, Irk/Sınıf/ Cinsiyet, İdealizm/Materyalizm, İnsan-Doğa-İlişkisi, Kadın Hareketi, Kadının Özgürleşmesi, Kavram, Kimlik, Kimlik Mantiği, Kuantum Mekaniği, Kuir teori, Kurtuluş, Kuzey-Güney Çatışması, Madde, Maddesel Materyellik (tarihsel), Marksizm-Feminizm, Materyalizm (pratik-diyalektik), Mesokosmos, Metafizik, Metafor, Ontoloji, Özgürleşme, Patriyarka, Posthümanizm, Postmoderne, Post-yapısalcılık, Sömürü, Söylem Kuramı, Tarihsel Materyalizm, Transhümanizm

Uta von Winterfeld

Çeviri: Yasemin Ahi

► Aufklärung, Ausbeutung,
Befreiung, Begriff, dialektischer
Materialismus, Diskurstheorie,
Emanzipation, Epistemologie, Erbe,
Erkenntnistheorie, Feminismus,
Frauenbewegung, Frauenemanzipation,
Geschlecht, Geschlechterverhältnisse,
Familienarbeit/Hausarbeit,
Hausarbeitsdebatte, Herrschaft,
Heteronormativität, historischer
Materialismus, Humanismus,
Humanismusstreit, Idealismus/
Materialismus, Identität, Identitätslogik,
Inwertsetzung, Marxismus-
Feminismus, Materialismus (praktisch-
dialektischer), Materialität (historische),
Materie, materiell, Mensch-Natur-
Verhältnis, Mesokosmos, Metapher,
Metaphysik, Natur, Naturbeherrschung,
Naturdialektik, Naturverhältnisse
(gesellschaftliche), Netzwerktheorie,
Nominalismus, Nord-Süd-Konflikt,
Ökofeminismus, Ontologie, Patriarchat,
Posthumanismus, Postmoderne,
Poststrukturalismus, Quantenmechanik,
Queer-Theorie, Rasse/Klasse/
Geschlecht, Realismus, Sprache,
Transhumanismus, Unterdrückung,
Vernunft, Vernunftkritik,
Wissenschaftskritik